

Právo sociálního zabezpečení

Činitele ovlivňující právo
sociálního zabezpečení

Formy sociálního zabezpečení

Činitele ovlivňující úroveň práva sociálního zabezpečení

- faktory, které působí na vývoj a úroveň sociálního zabezpečení
 - vnitřní činitelé, jejichž původ je uvnitř státu
 - vnější činitelé, jejichž původ leží mimo stát
- tyto faktory mají různý vliv,
- působí společně
- oddělení jen pro účely zkoumání

Vnitřní faktory

- ekonomická situace
- demografický vývoj
- etické názory a tradice
- politická situace
- všeobecné právní poměry ve státě
- samozřejmě řada dalších faktorů
- vyjádření pak nacházejí v právních předpisech

Ekonomická situace

- jeden z nejdůležitějších faktorů
- dosažený stupeň ekonomického rozvoje společnosti (stav hospodářství, celková životní úroveň, investice do životního prostředí atd.)
- způsob přerozdělování prostředků vytvořených ve státě
- paradoxy

Demografický vývoj

- složení obyvatelstva
 - vztah ekonomicky aktivního a neaktivního obyvatelstva
 - porodnost a úmrtnost
 - struktura podle pohlaví
 - průměrný počet dětí v rodině
 - průměrný věk dožití
 - migrace

Demografický vývoj - pokračování

- obyvatelstvo se klasicky dělí na tři skupiny: předproduktivní, produktivní a poproduktivní věk
- velikost těchto skupin je ovlivňována řadou faktorů
 - prodlužuje se věk prvního nástupu do ekonomické činnosti
 - prodlužuje se věk dožití
 - prodlužuje se věk odchodu do důchodu
 - zvyšuje se věk „pořízení“ prvního dítěte
- podle poměru mezi složkami předproduktivní a poproduktivní populace se určuje populační typ společnosti:
 - progresivní
 - stacionární
 - regresivní

Demografický vývoj - pokračování

- struktura obyvatelstva se vyjadřuje graficky tzv. stromem života
- ČR stromy života
 - stromy života 1946-2003

Etické názory a tradice

- pro úroveň sociálního zabezpečení je důležité, co se ve společnosti považuje za morální, správné a spravedlivé
- které sociální události mají být právem regulovány
- základní význam mají etické názory na
 - vztah rodičů a dětí
 - vztah mezi manžely
 - názor na občany zdravotně postižené a jejich zapojení do společenského života

Politická situace

- střetávání politických názorů na potřebu sociálního zabezpečení, rozsah
- lobby a zájmové skupiny uplatňující svůj vliv
- odraz v právním řádu

Vnější faktory

- globalizace
- celková mezinárodní situace (stav míru a stav války)
- migrace obyvatelstva
- vliv mezinárodního společenství
 - mezinárodní smlouvy neratifikované
 - mezinárodní deklarace

Formy sociálního zabezpečení

- charakteristika SZ z hlediska postavení státu při tvorbě zdrojů SZ a organizaci SZ
 - všeobecné povinné státní zabezpečení – stát je v postavení nositele SZ
 - všeobecné povinné pojištění – stát je v postavení garanta SZ
 - dobrovolné doplňkové pojištění nebo zaopatření – stát je v postavení iniciátora SZ

Formy sociálního zabezpečení - pokračování

- charakteristika z hlediska postavení jedince v systému SZ a podmínek, které musí splnit, aby systém SZ začal vůči němu působit
 - zabezpečovací forma
 - pojišťovací forma
 - zaopatřovací forma

Formy sociálního zabezpečení - pokračování

- žádný systém SZ není „čistý“, tj. nevyskytuje se v jediné formě, vždy jsou to kombinace jednotlivých forem jak z hlediska postavení státu, tak i z hlediska postavení jedince
- charakteristika českého systému SZ – všechny formy v různých kombinacích

Financování sociálního zabezpečení

- v zásadě dvojí
 - veřejné rozpočty, zejména pak státní rozpočet
 - fondové financování
 - průběžné financování (PAYG)
 - kapitálové financování
- další možné zdroje mimo uvedené
 - sbírky
 - soukromé prostředky atd.

Právní vztahy sociálního zabezpečení

- klasická definice: právem upravené chování subjektů ve společenských vztazích, jehož obsahem jsou práva a povinnosti směřující k zajištění v případě stanovených sociálních událostí
- definujeme pomocí prvků (subjekty, obsah, objekt)
- stejný problém jako u pramenů, nutno zkoumat podle jednotlivých systémových součástí

Prvky právních vztahů sociálního zabezpečení

- subjekty:
 - oprávněná osoba – vždy fyzická osoba s různým označením (pojištěnec, příjemce dávky, poživatel důchodů atd.)
 - problém s vymezením právní subjektivity
 - poskytovatel plnění (povinný subjekt)
 - stát reprezentovaný svými orgány (podle systémových součástí)
 - zdravotní pojišťovna
 - poskytovatelé sociálních služeb (fyzické a právnické osoby)
 - územní samosprávné celky
 - další subjekty
 - zaměstnavatel
 - zdravotnické zařízení a další

Prvky právních vztahů sociálního zabezpečení

- obsah
 - práva a povinnosti subjektů – opět se liší podle systémových součástí
 - některé základní lze typizovat
 - oprávněná osoba
 - povinnost platit pojistné (v pojistných vztazích)
 - povinnost oznamovací
 - povinnost osvědčovací
 - povinnost podrobit se zdravotnímu vyšetření
 - povinný subjekt
 - povinnost poskytovat příslušné plnění
- objekt lze definovat podle systémových součástí

Druhy právních vztahů sociálního zabezpečení

- právní vztahy sociálního pojištění
 - právní vztahy zdravotního pojištění
 - právní vztahy nemocenského pojištění
 - právní vztahy důchodového pojištění
- právní vztahy státní sociální podpory
- právní vztahy sociální péče
- odvozené právní vztahy
 - procesní
 - kontrolní
 - odpovědnostní - sankční

Právní vztahy v sociálním pojištění

- realizují se ve dvou fázích
 - klidová fáze (někdy můžeme hovořit přímo o pojistném vztahu – důchodové pojištění)
 - realizační fáze (dávkový vztah v důchodovém pojištění)
- liší se i v právních skutečnostech, které je zakládají

Ostatní právní vztahy sociálního zabezpečení

- právní vztahy státní sociální podpory
 - pouze dávkové
- právní vztahy sociální péče
 - pouze dávkové
- odpovědnostní vztahy
 - odpovědnost za nesprávně vyplacenou dávku
 - sankce za nesplnění některých povinností (pokuty, penále, příplatky k pojistnému)
- procesní – existují ke všem systémovým součástem, mají charakter zvláštních správněprávních procesních vztahů

Plnění v sociálním zabezpečení

- poskytované plnění má podobu dávek nebo služeb
- dávky mohou být různě charakterizovány:
 - peněžité a věcné
 - opakující se a jednorázové
 - obligatorní a fakultativní
 - originální a derivativní (jen v důchodovém pojištění)
 - nahrazující příjem nebo poskytované vedle příjmu
- služby spočívají v poskytování různých činností (pečovatelská služba, osobní asistence, chráněné bydlení apod.)

Dávkové schéma a dávková formule

- dávkové schéma: souhrn podmínek stanovených zákonem pro vznik nároku na dávku
 - sociální událost
 - další podmínky
 - čekací doba (v pojistných systémech)
- dávková formule: způsob výpočtu výše dávky